

X – ланцюговий індекс зміни обсягів реалізації зерна (ланцюгові індекси за 2001–2011 рр.).

Коефіцієнт детермінації для даної функції становить 0,6392, що свідчить про тісний зв'язок між факторною та результативною ознакою.

Залежність зміни інтенсивності зернового виробництва від зміни цін у попередньому році на відміну від функції 1 характеризувала б така:

$$Y = -0,0407 + 1,4812X - 0,3276X^2, \quad (6)$$

де Y – ланцюговий індекс зміни виробничих витрат на 1 га зернових культур (ланцюгові індекси за 2001–2011 рр.);

X – ланцюговий індекс зміни цін на зерно за попередній рік (ланцюгові індекси за 2000–2010 рр.).

Коефіцієнт детермінації для даної функції становить 0,9279, що свідчить про тісний зв'язок між факторною та результативною ознакою.

Такі коригувальні дії держави сприяли б тому, що в подальшому ринковий механізм здійснював стабілізуючий вплив на розвиток відтворювального процесу у галузі.

Тенденції розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки свідчать про те, що сільське господарство є далеко не найбільш привабливою сферою економічної діяльності. А це знову дає підстави стверджувати, що ринковий механізм автоматично не

формує високу інвестиційну привабливість життєво важливих напрямів економічної діяльності. Вирішити цю проблему можливо лише завдяки регулюючому впливу держави.

Держава повинна формувати сприятливий інвестиційний клімат і підтримувати політичну й економічну стабільність, підтримувати стабільність національної валюти, вдосконалювати нормативно-правову базу інвестування, запроваджувати сприятливу податкову політику, забезпечувати підтримку страхового захисту інвестиційних ризиків, особливо коли мова йде про впровадження інноваційних проєктів тощо.

Отже, поєднання ринкової механізми з певною системою важелів і регуляторів економічного розвитку, які запроваджують держава і суб'єкти підприємницької діяльності, дозволяє створити такий економічний механізм функціонування сільськогосподарських підприємств, який буде сприяти найбільш швидкому розвитку інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі. Критерієм досконалості такого економічного механізму можуть бути саме результативні показники інтенсифікації виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І. І. Лукінов. – К. : ІАЕ УАН, 1997. – 456 с.
2. Зиновьев Ф. В. Механизмы хозяйствования (терминологический аппарат) / Ф. В. Зиновьев. – Симферополь : Таврия, 2001. – 257 с.

УДК [338.48:332.14]:(502+330.322)

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНУ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

Г. П. Скляр, доктор економічних наук; Н. М. Карпенко

Важливою умовою розвитку туристичного бізнесу є забезпечення екологічної та інвес-

тиційної складової партнерських відносин у вказаній сфері господарства. Результати роз-

витку суспільства свідчать про те, що орієнтація тільки на швидкі темпи економічного зростання завдала шкоди довкіллю, призвела до виникнення суперечності між потребами поколінь і неможливістю біосфери їх забезпечити. Тому внаслідок переоцінки абсолютизації та самодостатності економічних процесів виникла концепція сталого розвитку, метою якої є збереження людської цивілізації, раціональне задоволення потреб поколінь з урахуванням обмеженості ресурсів планети та збереження довкілля. В проблемі інвестування сталого розвитку туристичного бізнесу важливою компонентою є оцінка рекреаційно-туристичної привабливості регіону.

Методологічно стаття базується на визнанні туристичного бізнесу як складного людинорозмірного інтегрованого комплексу, необхідності розвитку партнерських відносин між людиною і природою в процесі господарської, зокрема інвестиційної діяльності.

Проблема оцінювання рекреаційної та туристичної привабливості території відображена у працях Г. В. Бакурової, Н. М. Ветрової, С. П. Кузика, О. В. Мельник, О. В. Музиченко-Козловської, Г. В. Ковалевського, М. О. Омуша, Д. В. Очеретіна та ін. У них науковці трактують своє розуміння привабливості території для рекреації та туризму, визначають основні чинники, що її формують та пропонують методики оцінки. Питання впливу природних чинників на рекреаційну спеціалізацію території розглянуто у працях В. С. Преображенського, М. В. Багрова, Л. О. Багрової, А. І. Амоша, І. М. Яковенко та ін. Попри існуючі відмінності у визначенні вагомості чинників формування мотиваційних важелів щодо організації рекреаційного процесу, багато науковців визначають за основний фактор природні властивості території. Саме сприятливі кліматичні, гідрологічні, бальнеологічні, флористичні та інші природно-екологічні компоненти території здатні здійснювати оздоровчий вплив на весь організм людини та забезпечувати нормалізацію його функцій і відновлення працездатності. В умовах загострення екологічних проблем зростає необхідність поглибити вивчення впливу екологічних

параметрів території на формування і забезпечення рекреаційно-туристичних процесів.

На нашу думку, стратегічною метою філософії сталого розвитку туристичного бізнесу є врегулювання відносин між людьми та природою. За рахунок різних видів туризму необхідно забезпечити оптимізацію виробничих відносин, створити соціально-природне мікросередовище для людини, привести у відповідність соціально-психологічний розвиток людини інноваційному розвитку суспільства. Відтворення партнерських відносин має наблизити сферу туризму до моделі сталого розвитку, основними принципами якої є моральність і економність. Аналіз із позицій моральності й економності дозволяє говорити про осмислення та розгляд відносин сталого розвитку як про наступний етап розвитку партнерських відносин. Моральним є економічне використання обмежених ресурсів планети, збереження їх для наступних поколінь. Моральним є раціональне споживання. На нашу думку, відносини сталого розвитку є окремим варіантом відносин соціального партнерства. Тобто категорії «моральність» і «економність» стосовно туристичного бізнесу відображають характер відносин соціального партнерства між людьми, суспільством і природою, що проявляються насамперед у забезпеченні соціально відповідальної поведінки підприємств туристичного бізнесу.

Життєдіяльність сучасної людини відбувається в умовах постійно зростаючої емоційно-психологічної напруженості, техногенних ризиків і загострення екологічної проблеми. Все це зумовлює потреби в якісному й ефективному відпочинку, лікуванні та оздоровленні, що й стимулює розвиток і диверсифікацію рекреаційно-туристичного господарства (РТГ). Одним із чинників розвитку РТГ на певній території є її привабливість.

Рекреаційно-туристична привабливість території – це сукупність її атрактивних властивостей природного й антропогенного характеру – особливих якостей, які здатні викликати захоплення, відчуття комфорту, поліпшувати емоційний стан, відновлювати фізичні, духовні та нервово-психічні сили організму, чим і приваблюють рекреантів і туристів.

Атрактивність (привабливість) території доцільно розглядати не лише стосовно туризму, а всього комплексу рекреаційної діяльності. Туризм, як один із комплексних видів рекреаційної діяльності, пов'язаний із мандрівками, подорожами на далекі або близькі відстані від місця постійного проживання на термін від 24 годин до 6 місяців. Рекреаційна ж діяльність не завжди передбачає таку міграцію з метою відпочинку. Це може бути і прогулянка у вихідний день по лісопарковій зоні міста, де проживає рекреант, або збирання грибів у лісі чи відпочинок поблизу річки, відвідування музею, аквапарку чи театру за місцем проживання тощо. Таким чином, поняття «рекреаційно-туристична привабливість» означає придатність території для організації різних видів рекреації, у тому числі й туризму.

С. Кузик зазначає, що територія тоді приваблива, коли вона має туристичні ресурси – природні (насамперед – екологічно чисті), історико-культурні та соціально-економічні – розвинуту матеріально-технічну базу, зручне транспортно-географічне положення, сучасну інфраструктуру та інформаційну забезпеченість [4]. Такої ж думки дотримується і О. Мельник, яка визначає туристично привабливу територію як ту, що має потенціал туристичних ресурсів, сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму, доступну і достатню для туриста інформацію про неї, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту від розвитку в її межах туристичної індустрії [5].

Рекреаційно-туристична привабливість території сприяє комплексному соціально-економічному розвитку міста, регіону, країни, оскільки, притягуючи до себе рекреантів і туристів завдяки певним атрактивним властивостям, зумовлює розвиток не лише власне рекреаційно-туристичного господарства, а й інших прямо чи опосередковано пов'язаних із ним галузей – будівництво, транспорт, сільське господарство, культура, мистецтво тощо. Це, в свою чергу, стимулює ринок праці – з'являються нові робочі місця, а також сприяє реалізації інвестиційних програм і зростанню

валютних надходжень завдяки притоку іноземних туристів.

Окрім того, рекреаційно-туристична привабливість території є важливим чинником попередження і вирішення екологічних проблем, оскільки для утримання, а то й збільшення рекреаційного попиту необхідно постійно здійснювати природоохоронні заходи, спрямовані на збереження природного й культурного рекреаційного середовища. До таких заходів варто віднести:

- створення заповідників і національних парків, у яких забороняється або суттєво обмежується будь-яка господарська діяльність, окрім рекреаційної, яка є регламентованою;
- проведення очисних і природовідновлювальних робіт;
- розвиток сільського зеленого та екологічного туризму, які передбачають якнайменший вплив на природні системи.

Для визначення рівня рекреаційної та туристичної привабливості вчені пропонують різноманітні показники. Так О. Музиченко-Козловська для розрахунку інтегрального показника туристичної привабливості пропонує враховувати 10 показників:

- площу туристичних природних ресурсів;
- кількість антропогенних туристичних ресурсів;
- кількість засобів розміщення туристів;
- інвестиції в основний капітал готелів і ресторанів;
- середній рівень цін на послуги у туристичних підприємствах;
- якість рекламно-інформаційних послуг;
- атрактивність історико-культурних пам'яток регіону;
- якість навколишнього середовища;
- економічну привабливість регіону;
- політичну стабільність регіону.

Перші шість показників вимірюються кількісно, а останні чотири – встановлюються експертним способом [6].

Вагомий вплив на формування рекреаційно-туристичної привабливості території здійснюють екологічні фактори – сукупність усіх чинників навколишнього середовища, що діють на організм людини. Н. Ветрова зазна-

чає, що зниження якісних характеристик навколишнього середовища по відношенню до норми може негативно позначитися на привабливості території для рекреантів і призвести за рядом показників до втрати її значущості як сприятливої для організації рекреаційно-туристичної діяльності [2].

А. Бакурова та Д. Очеретін для розрахунку рекреаційної привабливості території пропонують враховувати такі екологічні фактори, як викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря; відходи I–III класів небезпеки; площа мисливських угідь, площа заповідників і національних природних парків [1, 8].

Екологічні фактори рекреаційно-туристичної привабливості території, поділяються на природні та антропогенні. До природних екологічних факторів відносяться усі природні об'єкти, явища та процеси, які здатні створити сприятливий лікувальний, оздоровчий і емоційний вплив на рекреантів, а саме: комфортні кліматичні умови, гідрологічні об'єкти, придатні для пляжно-купального відпочинку та розвитку водних видів оздоровчо-спортивної діяльності, різноманітні форми рельєфу, джерела мінеральних вод і лікувальних грязей, живописні лісові ландшафти із оздоровчою фітонцидною функцією тощо. Саме вони, за умови збереження їх якісного екологічного стану, визначають можливість і доцільність організації на певній території ефективного рекреаційного процесу.

Найсуттєвіший вплив клімату на людину виявляється через реакцію її організму на комплекс метеорологічних і геофізичних елементів (температура та вологість повітря, атмосферний тиск, опади, швидкість вітру, хмарність, кількість сонячних днів, сумарна сонячна й ультрафіолетова радіація, тривалість дня і ночі тощо). Звичайно, що ступінь привабливості таких кліматичних характеристик території є неоднаковим для оцінки різних видів рекреаційно-туристичної діяльності. Наприклад, найбільш сприятливими для літніх видів відпочинку є температура від +20 до +26 °C та сила вітру до 5 м/сек., а для зимових – від 0 до –25 °C, сила вітру також не вище 5 м/сек. [8].

Комфортні для людини характеристики клімату є доведеними чинниками відновлення працездатності та нормалізації стану як усього організму, так і окремих його частин, оскільки створюють умови, за яких процеси протікають найбільш ефективно [3].

Особливо привабливими для туристів є ті території, на яких відсутні стихійні кліматичні явища (урагани, смерчі, тривалі зливові дощі, спекотна погода), а комфортність клімату поєднується з іншими екологічними чинниками, наприклад, чистим повітрям, насиченим молекулами морської солі, фітонцидами або ароматами цілющих гірських трав.

Гідрологічними чинниками рекреаційно-туристичної привабливості території є морські та океанічні узбережжя, річки, озера, водосховища, ставки, а також відповідні хімічні та фізичні властивості води (солоність, температура, прозорість, відсутність шкідливих хімічних речовин та хвороботворних мікроорганізмів). Як відомо серед різноманітних видів рекреаційно-туристичної діяльності найпоширенішою є пляжно-купальна, тому наявність на території водних об'єктів зі сприятливими властивостями завжди приваблює рекреантів. Купання сприяє лікуванню окремих хвороб, знімає нервову напругу, допомагає у відновленні серцево-судинної та опорно-рухової системи організму [3]. Нижньою температурною межею для водойм рекреаційного призначення прийнято вважати +17 °C, а тому чим тривалішим є період із температурою вищою за цю межу, тим вища привабливість водного об'єкта для рекреантів. Значно підвищує рекреаційну цінність та привабливість наявність на берегах водойм лісів, які створюють більш комфортні екологічні умови – захищають від вітру, інтенсивної сонячної радіації, очищають повітря, а також позитивно впливають на психоемоційний стан рекреанта та забезпечують загальний оздоровчий вплив на його організм.

За наявності інших позитивних екологічних чинників, рекреаційно-туристична привабливість території може бути втрачена через невідповідність якості води гігієнічним нормативам за органолептичними, хімічними та бактеріологічними показниками.

Серед біотичних екологічних факторів, які можуть суттєво знижувати рекреаційно-туристичну привабливість території, є наявність на ній так званих репелентних властивостей – ареалів поширення шкідливих комах (наприклад, енцефалітний кліщ, гнус, комарі, мухи), отруйних плазунів і великих хижаків.

Геологічні чинники також можуть суттєво впливати на формування рекреаційно-туристичної привабливості території. Значна сейсмічна активність території буде обмежувати її привабливість для масового туризму, а наявність запасів грязей, озокериту та джерел лікувальних мінеральних вод, які мають лікувально-оздоровчий ефект і позитивно впливають на організм людини, навпаки, забезпечить рекреаційну цінність і привабливість території.

Рельєф (наприклад, гірські його форми), з одного боку, збільшують пейзажне різноманіття території, підвищуючи її естетичну цінність і зумовлюючи позитивну емоційну реакцію людини, а з іншого – можуть суттєво змінювати інші природно-екологічні чинники. Так, гірські території характеризуються висотною поясністю, де клімат змінюється з висотою і залежить від крутизни та експозиції схилів. У горах, залежно від висоти, є зони адаптації організму людини, тому гірські території, що придатні для певних видів оздоровчо-спортивної діяльності, є привабливими не для всіх типів рекреантів, а лише для фізично підготовлених осіб.

Окрім того, стримуючими екологічними чинниками рекреаційно-туристичної привабливості в гірській місцевості є висока ймовірність обвалів, зсувів, снігових лавин.

У сучасних умовах вагомий вплив на рекреаційно-туристичну привабливість території значно впливає стан навколишнього середовища (рівень забруднення та деградації природних компонентів), зумовлений перш за все антропогенними чинниками, які прямо чи опосередковано змінюють природно-екологічні умови території.

До антропогенних екологічних чинників відносяться: рівень господарської освоєності та промислової забудови території, наявність потенційно небезпечних господарських об'єктів, обсяги викидів і скидів забруднюю-

чих речовин тощо. Вони здатні суттєво погіршувати як санітарно-гігієнічний стан водойм, повітря, ґрунтів так і естетичну ландшафтну цінність території. Це, в свою чергу, може стати причиною погіршення рекреаційної привабливості території, зниження її конкурентоздатності на ринку туристичних послуг і спровокувати відчутні економічні втрати.

Незмінений або малозмінений антропогенною діяльністю природний ландшафт стає усе більш цінним рекреаційним ресурсом, особливо для міських мешканців, які проживають відірвано від природи, в оточенні бетонних споруд, асфальту та забрудненого повітря. Відомий фахівець у галузі туризму Й. Кріппендорф слушно зазначає, що головною туристичною привабливістю є не інфраструктурні інженерні об'єкти (готелі, басейни, канатні дороги чи підйомники), а естетичні властивості ландшафту, які здатні позитивно впливати на почуття та емоційний стан людини.

Рекреантів приваблюють екологічно чисті території, де вони можуть отримати повноцінний відпочинок, оздоровчий ефект і позитивні емоції від спілкування із природою. Чисте повітря та водойми, комфортні погодно-кліматичні умови, лісові або паркові ландшафти, наявність унікальних природних атракцій (водоспади, екзотичні представники флори і фауни) та лікувально-оздоровчих природних об'єктів є основними рекреаційно-туристичними цінностями, які необхідно бережливо використовувати та охороняти й у самому процесі рекреаційної експлуатації.

Надмірне рекреаційне навантаження здатне спровокувати забруднення та деградацію біогеоценозів. Це може призвести до втрати рекреаційної привабливості, яка є основою життєздатності рекреації як процесу відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, що, в свою чергу, зумовить негативні соціально-економічні наслідки.

Таким чином, екологічні чинники у значній мірі впливають на формування рекреаційно-туристичної привабливості території, а тому розвиток рекреаційно-туристичного господарства повинен базуватися на принципах збереження цілісності природних систем, попередження та вирішення екологічних про-

блем, що може бути забезпечено лише за умови дотримання науково обґрунтованих норм рекреаційного навантаження, розробки правил поведінки відпочивальників, застосування енерго- та ресурсозберігаючих технологій у процесі створення рекреаційно-туристичної інфраструктури і здійснення обслуговування рекреантів, збільшення площ природоохоронних територій, розробки екологічно безпечних маршрутів, розвитку екологічного туризму тощо.

Складовою оцінки інвестиційної привабливості регіону та здійснення інвестиційної діяльності з метою формування туристичної інфраструктури є оцінка рекреаційно-туристичної привабливості регіону, реалізація окремих інвестиційних проектів, що передбачають збереження ландшафтів і захист довкілля, створюють умови для розвитку партнерських відносин людини і природи. Що і буде предметом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакурова А. В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / Бакурова А. В., Очеретін Д. В. // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2003. – Вип 183, т. III. – С. 617–622.
2. Ветрова Н. М. Экологическая безопасность рекреационного региона : монография / Ветрова Н. М. – Симферополь : РИО НАПКС, 2006. – 297 с.
3. Ветрова Н. М. Рекреационная специализация региона: экологические параметры / Ветрова Н. М. // Экономика и управление. – 2011. – № 3. – С. 21–24.
4. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. / Кузик С. П. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
5. Мельник О. В. Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти / Мельник О. В. // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 197–205.
6. Музиченко-Козловська О. В. Методика оцінки рівня туристичної привабливості регіону / Музиченко-Козловська О. В. // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 218–220.
7. Очеретін Д. В. Концепція моделювання невитратного ціноутворення для підприємств сфери туристичних послуг [Електронний ресурс] : Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» / Очеретін Д. В. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1225>. – Назва з екрана.
8. Фоменко Н. М. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. / Фоменко Н. М. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

УДК 334

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КООПЕРАТИВНОГО ЖИТТЯ*

І. А. Фареній, доктор історичних наук

Останні два десятиліття відзначені глибокою ринковою трансформацією соціально-економічного життя України. Серед суб'єктів господарювання, пристосованих до умов ринку, з'являються й кооперативні організації. Однак вони не становлять потужного сектора економіки, значно поступаються за рівнем по-

ширення і значення приватнопідприємницьким структурам. Така ситуація виникла попри те, що в сучасних економічних умовах, характерними рисами яких стали спекуляція і фальсифікація товарів, проблеми збуту селянських присадибних і фермерських господарств, тому об'єктивно необхідно використовувати коопе-

* Продовження статті див.: Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 3 (55).